

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประชากรโลกมากกว่าครึ่ง กำลังประสบปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ การเกิดความเครียดจากสภาวะทางสังคม การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนี้การขาดการออกกำลังกาย ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ตามมา เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ และโรคหลอดเลือดสมอง เป็นต้น (วิภา สุโรจนะเมธากุล, 2532, หน้า 136) โรคความดันโลหิตสูงเป็นโรคเรื้อรังรักษาไม่หายขาด และเป็นปัญหาทางสุขภาพอนามัยที่สำคัญ จากการสำรวจขององค์การอนามัยโลกในปี ค.ศ. 1996 พบผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงทั่วโลกประมาณ 691 ล้านคน โดยในทวีปเอเชียพบผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงมากกว่าร้อยละ 15 (World Health Organization, 1998, p. 5) ในประเทศสหรัฐอเมริกาจากการสำรวจของเจ. เอ็น. ซี. วี ใน ปี ค.ศ 1993 (Joint National Committee on Detection, Evaluation, and Treatment of High Blood Pressure, [JNCV] cited in Kyagas, & Lahdenpera, 1999, p.106) พบว่าประชากรมากกว่า 50 ล้านคน มีภาวะความดันโลหิตสูง ส่วนในประเทศตะวันตกผู้ป่วยร้อยละ 90 เป็นผู้ป่วยความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ (Beare, & Myer, 1990 อ้างใน อรอนงค์ สัมพันธุ์, 2539, หน้า 1) สำหรับประเทศไทยจากการสำรวจสภาวะสุขภาพของคนไทยในปี พ.ศ. 2541 พบความชุกของผู้ป่วยที่มีระดับความดันโลหิตมากกว่า 140/90 mmHg ถึงร้อยละ 9.7 (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ, 2543, หน้า 157) และจากรายงานของกระทรวงสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2540-2541 พบอัตราการป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงต่อประชากรหนึ่งแสนคนทั่วประเทศ (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) เท่ากับ 158.0 และ 169.6 ตามลำดับ ในภาคเหนือพบอัตราการป่วยต่อประชากรหนึ่งแสนคน เท่ากับ 177.7 และ 207.0 ตามลำดับ (สถิติสาธารณสุข 2542, www.moph.go.th) สำหรับอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบอัตราการป่วยต่อประชากรหนึ่งแสนคนในปี พ.ศ. 2540-2541 เท่ากับ 125.49 และ 139.88 ตามลำดับ (เอกสารสรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2541 ของอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่, 2542, หน้า 14) สำหรับโรงพยาบาลแม่วางมีผู้ป่วยความดันโลหิตสูงมารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกในปี พ.ศ. 2542-2543 จำนวน 377

และ 244 คน ตามลำดับ (สมุคตะเบียนผู้ป่วยความดันโลหิตสูงที่มารับบริการตรวจรักษาที่ห้องตรวจผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลแม่awang อ.แม่awang จ.เชียงใหม่, 2542-2543)

จากรายงานของกระทรวงสาธารณสุขปี พ.ศ. 2540-2541 พบอัตราการตายด้วยโรคความดันโลหิตสูงต่อประชากรหนึ่งแสนคนทั่วประเทศเท่ากับ 3.4 และ 3.2 ตามลำดับ (สถิติสาธารณสุข, 2542, www.moph.go.th) ส่วนอำเภอแม่awang จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2540-2541 พบอัตราการตายเท่ากับ 10.46 และ 13.65 ตามลำดับ (เอกสารสรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2541 ของอำเภอแม่awang จังหวัดเชียงใหม่, 2542, หน้า 14) โรคความดันโลหิตสูงก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว ทั้งนี้เนื่องมาจากพยาธิสภาพของโรคในระยะแรกจะไม่ปรากฏอาการหรือมีอาการเพียงเล็กน้อย ได้แก่ อาการปวดศีรษะบริเวณท้ายทอย คลื่นไส้ อาเจียนและตามัว ทำให้ผู้ป่วยไม่ทราบว่าตนเองมีภาวะความดันโลหิตสูงจนกระทั่งมีการทำลายอวัยวะต่าง ๆ คือ สมอง ไต และจอประสาทตา ทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อน โดยร้อยละ 30 ของผู้ป่วยความดันโลหิตสูงจะเกิดภาวะหลอดเลือดแข็งตัว และมากกว่าร้อยละ 50 เกิดอันตรายต่อหัวใจและไต ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดภาวะหัวใจวาย กล้ามเนื้อหัวใจตาย ไตวาย (สมชาติ โลจายะ, อรวรรณ สุวจิตตานนท์, 2536, หน้า 490) ภาวะแทรกซ้อนเหล่านี้ทำให้ผู้ป่วยมีอายุสั้นและถึงแก่กรรมก่อนระยะเวลาอันสมควรประมาณ 10-20 ปี รวมทั้งยังมีผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ป่วยอีกด้วย (พัชรี คำรงสุนทรชัย, 2531, หน้า 18)

การรักษาโรคความดันโลหิตสูงต้องใช้เวลาในการรักษาอย่างต่อเนื่องและนาน ในผู้ป่วยความดันโลหิตสูงชนิดทราบสาเหตุ เมื่อรักษาสาเหตุแล้วระดับความดันโลหิตจะกลับเป็นปกติและอาจหายขาดได้ (ยงยุทธ สหสกุล, 2528, หน้า 5) แต่ในผู้ป่วยความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ นั้น การรักษาไม่ทำให้โรคหายขาดหรือกลับไปเป็นปกติได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาอย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต (เกษม วัฒนชัย, 2532, หน้า 100-124) ทั้งนี้จากอาการที่ปรากฏไม่ชัดเจนทำให้ผู้ป่วยขาดการปฏิบัติตัวเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเองในเรื่อง การควบคุมการรับประทานอาหาร การรับประทานยาอย่างต่อเนื่อง การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การมาตรวจตามนัด และการหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของโรค (สุนีย์ วนิชชานุกร, 2536, หน้า 56) การที่จะช่วยให้ผู้ป่วยมีภาวะสุขภาพที่ดีขึ้นได้นั้น พยาบาลเป็นบุคลากรในทีมสุขภาพที่มีความสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริมให้มีความรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้อง และรับผิดชอบให้ความช่วยเหลือผู้ป่วย จึงมีความจำเป็นที่พยาบาลต้องทำความเข้าใจ และสามารถประเมินการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยแต่ละรายได้ เพราะผู้ป่วยแต่ละรายอาจมีการรับรู้ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ การรับรู้ภาวะสุขภาพที่แตกต่างกันนี้ จะมีอิทธิพลต่อกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหาที่เข้ามารบกวนชีวิตของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปด้วย (กอบกุล พันธุ์เจริญกุล, 2528, หน้า, หน้า 47) การที่ผู้ป่วยจะสามารถ

ปรับตัวต่อความเจ็บป่วย และมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพที่เหมาะสมได้นั้น ผู้ป่วยจะต้องมีการรับรู้ภาวะสุขภาพที่ถูกต้องเสียก่อน เพราะการรับรู้เป็นสภาพทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล จากการศึกษาค้นคว้ารายงานการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพของเบคเกอร์ (Becker, 1974, pp. 83-89) และรูปแบบพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ (Pender, 1987, pp. 57-60) เป็นแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้และความเชื่อของบุคคลเมื่อเกิดการเจ็บป่วย โดยมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อน การรับรู้ความรุนแรงของโรคและภาวะแทรกซ้อน การรับรู้ประโยชน์ของการรักษาและการปฏิบัติตัว การรับรู้ถึงอุปสรรคในการปฏิบัติตัว และแรงจูงใจด้านสุขภาพทั่วไป จากการศึกษาของเฮอริชเชย์และคณะ (Hershey et al., 1980, pp. 1081-1089 อ้างในสุรางค์ เปรื่องเดช, 2533, หน้า 6) เกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือในการรับประทานยาลดความดันโลหิต พบว่าการรับรู้ถึงการควบคุมโรค ปัจจัยด้านผู้ให้การรักษาพยาบาล การรับรู้ถึงอุปสรรค ระยะเวลาในการรักษา และประสบการณ์การเจ็บป่วยมีความสัมพันธ์กับความร่วมมือในการรักษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความร่วมมือในการรับประทานยามีความสัมพันธ์กับการควบคุมความดันโลหิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การรับรู้ถึงการควบคุมโรค การรับรู้ถึงอุปสรรค และระยะเวลาในการรักษา เป็นตัวทำนายความร่วมมือในการรักษา

จากการศึกษาถึงสาเหตุการเกิดภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยความดันโลหิตสูงของฮิลและแม็คคอม (Hill, & McCombs, 1981 อ้างใน อรอนงค์ สัมพันธุ์, 2539, หน้า 2) พบว่าเกิดจากการที่ผู้ป่วยขาดการรักษาอย่างต่อเนื่อง ไม่ไปพบแพทย์ตามนัด รับประทานอาหารไม่ถูกต้อง ขาดการออกกำลังกาย ผู้ป่วยขาดการติดตามการรักษาเนื่องจากมีอาการไม่ชัดเจน การเข้าใจว่าตนเองมีสุขภาพดีหายจากการเจ็บป่วย หรือมักจะหยุดรับประทานยาเองเนื่องจากมีอาการไม่สบายจากอาการข้างเคียงของยา รวมทั้งยังพบว่าผู้ป่วยไม่ให้ความร่วมมือในการรักษาเนื่องจากความยุ่งยากซับซ้อนของแผนการรักษาที่มีอยู่ จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อด้านสุขภาพและความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุของสุภาพ ไบแก้ว (2528, หน้า ข-ค) ในผู้ป่วยความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ จำนวน 100 คน พบว่าผู้ป่วยที่มีระยะเวลาการเจ็บป่วยที่ต่างกันจะมีความร่วมมือในการรักษาต่างกัน จากการศึกษาของเอ็อมพร กาญจนรังษิษฐ์ (อ้างใน แจ่มจรัส วงษ์วิทย์ภรณ์, 2541, หน้า 28) พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอสจากสื่อต่าง ๆ มีความเชื่อด้านสุขภาพดีกว่ากลุ่มที่ไม่เคยได้รับข้อมูลข่าวสาร และจากการศึกษาเรื่องความรู้และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับภาวะสุขภาพอนามัยของชาวบ้านสันโป่ง ตำบลบ้านภาค กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่: ความรู้และการปฏิบัติในการดูแลสุขภาพอนามัยตนเองของ

ผู้สูงอายุของนริศรา ลีลามานิตย์ (2534, หน้า 119-120) ที่ศึกษาในผู้สูงอายุจำนวน 90 คน พบว่าผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารสุขภาพอนามัยจะมีการปฏิบัติตัวได้ถูกต้องมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร

จากรายงานสรุปผลการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขประจำปีของอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบอัตราการเจ็บป่วยของโรคความดันโลหิตสูงเพิ่มขึ้นทุกปี โรงพยาบาลแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีคลินิกพิเศษในการให้บริการรักษาโรคความดันโลหิตสูง สำหรับผู้ป่วยในเขตอำเภอแม่วางและอำเภอใกล้เคียง ในวันพฤหัสบดี ทุกสัปดาห์ เฉลี่ย 20-30 รายต่อวัน จากการปฏิบัติงานและการสังเกตของผู้ศึกษา พบว่าผู้ป่วยบางรายมาตรวจไม่ตรงตามนัด บางรายรับประทานยาไม่ถูกต้องและไม่ต่อเนื่อง บางรายมีการปฏิบัติตัวไม่ถูกต้อง ทั้งที่ได้รับความแนะนำจากเจ้าหน้าที่ในทีมสุขภาพ รวมทั้งได้รับข้อมูลในการปฏิบัติตัวจากสมุดประจำตัวผู้ป่วยความดันโลหิตสูง และจากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่พบข้อมูลอันชัดเจนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาการเจ็บป่วย การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการมาตรวจตามนัดกับการรับรู้ภาวะสุขภาพ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ระยะเวลาการเจ็บป่วย การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการมาตรวจตามนัด จะมีผลต่อการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยความดันโลหิตสูงอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมการรับรู้ภาวะสุขภาพ และป้องกันภาวะแทรกซ้อนที่เป็นอันตรายอันจะนำไปสู่การมีภาวะสุขภาพที่ด้อยต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยความดันโลหิตสูงที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการ ได้แก่ ระยะเวลาการเจ็บป่วย การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการมาตรวจตามนัดกับการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยความดันโลหิตสูงที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

สมมติฐานการศึกษา

ระยะเวลาการเจ็บป่วย การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการมาตรวจตามนัด มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้ภาวะสุขภาพ ของผู้ป่วยความดันโลหิตสูงที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา เพื่อศึกษาการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วย ความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุทั้งเพศหญิงเพศชาย ที่มารับการตรวจรักษาที่คลินิกโรค ความดันโลหิตสูง แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลแม่วาง จ. เชียงใหม่ และมาตรวจตามนัดตั้งแต่ 2 เดือนขึ้นไป ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ปัจจัยบางประการ หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ภาวะสุขภาพ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

ระยะเวลาการเจ็บป่วย หมายถึง ระยะเวลาตั้งแต่ผู้ป่วยได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ ว่าเป็น โรคความดันโลหิตสูงจนถึงปัจจุบัน

การได้รับข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การได้อ่าน ได้ฟัง ได้ยิน ข้อมูลข่าวสารและความรู้ เรื่องโรคความดันโลหิตสูง ที่มาจากสื่อ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

การมาตรวจตามนัด หมายถึง การที่ผู้ป่วยความดันโลหิตสูงมาพบแพทย์เพื่อตรวจ รักษาตามที่แพทย์นัดหมาย หลังจากการวินิจฉัยไปแล้ว 2 เดือน

การรับรู้ภาวะสุขภาพ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และความเข้าใจ ของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงเกี่ยวกับภาวะสุขภาพของตน ซึ่งสามารถประเมินได้จาก แบบสัมภาษณ์การรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งผู้ศึกษาสร้างขึ้นเองตาม กรอบแนวคิดของเบคเกอร์ (Becker, 1974) และเพนเดอร์ (Pender, 1987) โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อน หมายถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก เกี่ยวกับโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อนของโรคความดันโลหิตสูง

การรับรู้ความรุนแรงของโรค หมายถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก เกี่ยวกับ อันตรายต่ออวัยวะเป้าหมาย เช่น กล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด เส้นเลือดสมองตีบตัน กล้ามเนื้อหัวใจตาย เป็นต้น

การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัว หมายถึง ความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เพื่อป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อน

การรับรู้ถึงอุปสรรคในการปฏิบัติตัว หมายถึง ความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรมหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลขัดขวางการปฏิบัติตนของผู้ป่วยความดันโลหิตสูง

แรงจูงใจด้านสุขภาพทั่วไป หมายถึง ความสนใจ ความหวังใยสุขภาพของผู้ป่วย ความดันโลหิตสูงที่เกิดจากความต้องการมีสุขภาพที่ดีของตนเอง รวมทั้งความตั้งใจในการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของแพทย์และพยาบาล

ผู้ป่วยความดันโลหิตสูง หมายถึง บุคคลที่มีระดับความดันโลหิตก่อนได้รับการรักษา มากกว่า 140/90 มิลลิเมตรปรอทขึ้นไป และได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่าเป็นโรคความดันโลหิตสูง โดยได้รับการตรวจรักษาที่คลินิกโรคความดันโลหิตสูง แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการปฏิบัติการพยาบาล วางแผนและดำเนินงานในการจัดบริการเพื่อส่งเสริมการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยความดันโลหิตสูง
2. จากผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปพัฒนาวิธีการส่งเสริมการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ป่วยโรคอื่นต่อไป